

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-320-4-28>

УДК 338.246.8:321.01

Мирон ОЛЕКСЮК

Львівський державний університет внутрішніх справ

<https://orcid.org/0000-0002-4837-0620>

myron.oleksiuk@gmail.com

Наталія ГАЙВОРОНІУК

Львівський державний університет внутрішніх справ

<https://orcid.org/0000-0001-8510-2011>

gaivoroniuk@gmail.com

ФІЛОСОФІЯ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Стаття присвячена проблемам філософії безпеки та особливостям її реалізації в умовах воєнного стану та реальних викликів існуванню української держави та її громадян. Філософія безпеки розглядає останню як явище об'єктивного порядку, що існує у позацивільній просторі, функціонує незалежно від певного історично сформованого суспільства, але завжди забезпечується активною участю у безпекових процесах людини.

В умовах воєнного стану філософія безпеки є концептуальним підходом, в якому поєднуються дві важливих компоненти. З одного боку, він ґрунтується на такій організації діяльності держави та суспільства, яка найбільшу увагу приділяє питанням економічної безпеки, адже саме в цій сфері створюються умови для максимальної мобілізації матеріальних ресурсів з метою опору ворожим діям. Але, з другого боку, тримає у фокусі уваги людину, яка є головною цінністю демократичної держави, її життя та безпеку. Важливими аспектами філософії безпеки продовжують залишатися її фінансові, соціальні, інформаційні складові. Особливий наголос у безпековій філософії робиться на факторі інформаційної війни, нав'язаної державою-агресором з метою ціннісної деформації свідомості громадян України, підривом національно-патріотичного духу громадян України, деперсоналізацією індивідуальної відповідальності перед загрозою втрати державності і національної ідентичності. Власне тому виділяємо ще один аспект філософії безпеки – ціннісний.

Ключові слова: безпека, воєнний стан, соціальна безпека, економічна безпека, фінансова безпека, інформаційна безпека.

Myron OLEKSIUK, Natalia GAIVORONIUK

Lviv State University of Internal Affairs

PHILOSOPHY OF SECURITY UNDER MARTIAL LAW

The article is devoted to the problems of security philosophy and the peculiarities of its implementation in the conditions of martial law and real challenges to the existence of the Ukrainian state and its citizens. The philosophy of security considers the latter as a phenomenon of an objective order that exists in an uncivilized space, functions independently of a certain historically formed society, but is always ensured by the active participation of a person in security processes.

Under martial law, security philosophy is a conceptual approach that combines two important components. On the one hand, it is based on the organization of the state and society, which pays the most attention to economic security issues, because it is in this area that conditions are created for the maximum mobilization of material resources in order to resist hostile actions. But, on the other hand, it keeps in focus the person who is the main value of a democratic state, his life and security.

Its financial, social, and information components continue to be important aspects of security philosophy. Special emphasis in the security philosophy is placed on the factor of information warfare imposed by the aggressor state with the aim of value deformation of the consciousness of Ukrainian citizens, undermining the national-patriotic spirit of Ukrainian citizens, depersonalization of individual responsibility before the threat of loss of statehood and national identity. This is precisely why we highlight another aspect of the security philosophy - the valuable one.

The problems of the implementation of state security in the conditions of the introduction of martial law are considered in the article as particularly important and vitally necessary, as they concern both the very existence of the state and its citizens, taking into account the actions of the enemy, which carry a kind of genocide of the Ukrainian people.

Keywords: security, martial law, social security, economic security, financial security, information security.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Сучасний світ характеризується фактами загрози світовому порядку, посиленням міждержавної конфронтації, коли одна з країн ставить завдання здійснення експансії, нав'язує свою волю, анексує території, встановлює на них свої порядки. Це призводить до численних людських жертв, руйнування житлових споруд та промислової інфраструктури держави, що, в свою чергу, викликає появу значних міграційних потоків населення, котре потерпає від таких дій. Для держав, втягнених у такі воєнні конфлікти, необхідністю стає введення воєнного стану у країні з метою максимальної мобілізації громадян на опір агресору. Воєнний стан як особливий правовий режим був введений в Україні відповідно до Указу Президента України «Про введення воєнного стану» 24 лютого 2022 р. у відповідь на військову агресію РФ проти України.

У зв'язку із військовою агресією РФ постало завдання визначити основні напрямки дій для забезпечення суверенітету держави та захисту її громадян, розробити конкретну систему заходів, реалізація котрих сприяла б успішному опору агресору. Це, в свою чергу актуалізувало дискурс навколо безпекових

проблем в умовах введення воєнного стану, що і визначає важливість даної статті. метою якої є дослідження основних характеристик реалізації безпеки держави за умов введення воєнного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналізу питань безпекової проблематики в умовах воєнного стану присвячені роботи І. Б. Котерліна, О. М. Пашенка, Н. Полішко, О. Поплавської, Д. В. Часника та інших. Для здійснення аналізу безпекових заходів у надзвичайних умовах воєнної агресії проти України актуальними є праці з проблем безпекознавства О. П. Дзьобана, А. М. Кислого, М. І. Копитко, О. Омельчука, З. Б. Живко, М. Вінчук, І.Ф. Гнибіденка, А.М. Колота В. А. Гошовської та інших. Особливостям реалізації економічної безпеки держави в умовах воєнного стану присвячені дослідження О. Васильчишин, О. А. Сидорова. Аналіз актуальних питань щодо особливостей управління безпекою підприємницької діяльності в умовах воєнного стану здійснено у роботах Н. І. Верхоглядової. Сутність організації інформаційної безпеки в умовах воєнного стану досліджується у праці Д.С.Смотрича. У дослідженні О. С. Марченко визначено поняття інституційної безпеки підприємства і розкрито її взаємозв'язок із правовою безпекою підприємства, доведено, що в умовах воєнного часу метою інституційної безпеки підприємства є його збереження як цілісної господарської системи й інституційної форми підприємництва.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття

Незважаючи на наведену кількість досліджень питань організації безпеки держави в умовах воєнного стану, невирішеними виступають ті з них, котрі стосуються особливостей цього напрямку діяльності держави, що виникають в сучасних умовах ведення військових дій проти російських окупантів. Саме тому актуальним стає дослідження концептуального підходу до проблем безпеки, в якому питання безпеки відіграють роль складової не лише державної політики, але й світогляду української спільноти, в якому відображається розуміння безпеки як соціальної, так і індивідуальної цінності. На основі такого підходу, який ми називаємо філософією безпеки, актуальними є питання, одночасно пов'язані як зі стабільністю та захищеністю державних і суспільних пріоритетів, так і безпосередньо - людиною як громадянином і частиною соціуму. У самому широкому значенні філософія безпеки охоплює різні сфери суспільного життя, включаючи політику, економіку, соціальні відносини та інші аспекти, що безпосередньо відносяться до конкретної людини, її права на життя та безпеку на різних рівнях і у різних контекстах.

Формулювання цілей статті

Мета статті полягає в аналізі та розгляді філософії безпеки як концептуального підходу забезпечення стійкості держави, захисту людей та збереження соціального порядку в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу

Правове визначення поняття воєнного стану свідчить про пріоритетність дій, спрямованих на убезпечення держави та її громадян при виникненні загроз їх існуванню. У Законі України «Про правовий режим воєнного стану» (2018) (ст.1) воєнний стан розглядається як «особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень» [1].

В умовах активного воєнного протистояння питання реалізації безпеки держави виступають як особливо важливі та життєво необхідні, оскільки стосуються самого існування держави, а, враховуючи наявність дії ворога, що носять різновид класичного геноциду українського народу, можна погодитись із твердженням про те, що «сама безпека для людини є різновидом її прав, але співвідношення ролі та значущості такої безпеки має бути урівноваженим з реалізацією інших прав й, особливо, свобод людини» [2, С. 7].

Для реалізації безпекових заходів в умовах введення воєнного стану характерний прояв двох напрямків, до яких представники безпекології відносять 1) пріоритетність об'єктивної складової безпеки та 2) суб'єктивний характер природи безпеки, за яким пріоритет належить значущості для безпеки суб'єктів її забезпечення [2, С. 11]. Ця закономірність простежується у тому, що об'єктивні умови реально детермінують дії української сторони, котра зазнала нападу, і проявляється у тому, що ескалація дій зі сторони ворога відповідним чином визначала зміну способів реалізації безпеки в рамках проведення військово-тактичних операцій.

Безпеку слід розглядати як явище об'єктивного порядку, що існує у позацивілізайному просторі, функціонує незалежно від певного історичного сформованого суспільства, але в той же час детерміновано біосоціальною сутністю людини, що проявляє себе бінарно, тобто одночасно на рівні індивіда та особи.

Тому вирішення питання про сутність та роль безпеки як феномену у сучасному світі не можна розглядати виключно у одній проекції, її слід трактувати як в особистісному, так і соціальному вимірі, виявляючи її характерні ознаки. У цьому контексті можна погодитись із наступною думкою вітчизняних безпекознавців: «Як соціальне явище безпека не може існувати поза сферою інтересів людини. Безпека держави та суспільства також перебуває у сфері інтересів людини, оскільки і держава, і суспільство у своїй першооснові — це спільнота людей» [2, С.7].

Вищенаведена аргументація дає можливість стверджувати, що соціальний вимір у філософії безпеки виступає у якості пріоритетного, виявляючи особливі сутнісні характеристики цього важливого для сучасного світу явища. Однією з умов забезпечення соціальної безпеки держави розглядається готовність і можливість для кожного індивіда займатися продуктивною працею. Це, на нашу думку, фіксує особливості політичного аспекту соціальної безпеки оскільки реально відображає стандарти, напрямки та пріоритети державної політики в сучасних умовах.

Саме стан реалізації соціальної безпеки у державі може очевидно свідчити про рівень розвитку соціуму у конкретній державі, її спроможність гарантувати своїм громадянам максимально доступні соціальні права, а також соціальну захищеність для реалізації особистісного потенціалу. Таку позицію відстоюють автори колективної монографії «Стан та перспективи соціальної безпеки в Україні: експертні оцінки»: «Соціальна безпека людини – це стан захищеності особистості, відчуття комфортності у суспільстві, визначення та дотримання прав і свобод самою людиною. Соціальна безпека має забезпечувати захист життя та гідний його рівень, підтримку та охорону здоров'я, а також добробуту. Реалізація принципів соціальної безпеки на особистісному рівні можлива при бажанні та участі у цьому процесі самої людини, реалізації її прагнень до духовного, культурного, матеріального, освітнього, фізичного розвитку, а також добровільному взятті на себе відповідальності за своє життя» [3, С.80]. Розуміння соціальної безпеки, що гарантується державою, може використовуватись як у вузькому, так і широкому його вияві та таким чином відображає як рівень захищеності громадян держави від зовнішніх загроз, так і спроможність держави не лише захистити своїх громадян, але й її здатність забезпечити громадянам певний соціальний рівень життя незалежно від віку, статі, рівня доходів.

Вищевикладений нами дискурс філософії безпеки стосовно сутнісних характеристик її складової дає можливість ствердити, що її стан залежить від зовнішніх обставин, котрі можуть виникати в умовах функціонування соціуму, і до таких саме можна віднести обставини, в котрих у державі вводиться воєнний стан.

Важливою складовою філософії безпеки є реалізація завдань, що їх ставить перед собою держава в рамках здійснення соціальної політики, за умов впровадження воєнного стану набуває особливих рис, зумовлених відсутністю можливостей держави задовольняти соціальні потреби її громадян у достатній для їх поступального розвитку мірі. Це визначається рядом факторів, котрі тісно пов'язані із об'єктивною потребою оборони від зазіхань ворога на суверенітет держави чи її фактичне існування. В силу цього виявляється необхідність вирішувати важливі військово-політичні завдання, що в свою чергу гальмує можливості здійснювати дії, спрямовані на задоволення суспільних потреб. За цих умов стоїть завдання максимального збереження людського капіталу, що в свою чергу тісно пов'язано із потребами пошуку заходів, спрямованих на максимальне залучення громадян до вирішення важливих завдань протистояння ворогу та збереження потенціалу держави у різних сферах (економічній, політичній чи будь-якій іншій). Очевидно, що це стає можливим лише за умов поширення зайнятості населення у виробничих процесах, розгортанні трудової мобільності, а також у заходах, спрямованих на забезпечення збереження трудового потенціалу та розвиток людського капіталу у повоєнний час.

Такі ж думки висловлює вітчизняна дослідниця О. Поплавська, зазначаючи, що «військові події суттєво змінили структуру цінностей та виокремили нові пріоритети для людей. Серед домінант варто назвати потребу в забезпеченні фізичної безпеки людини та членів її родини, цілісності країни, безпеки житла тощо. Усе це свідчить про необхідність під час оцінювання соціальної безпеки на індивідуальному рівні ураховувати рівень задоволення базових потреб людини» [4, С.23]. Зміна пріоритетності у наданні соціальної допомоги громадянам у такому випадку не викликає ніякого сумніву, адже новий стан справ у соціумі зумовлює перенесення акценту на забезпечення виконання тих зобов'язань держави, котрі напряму пов'язані із питаннями протистояння ворогу та убезпечення самого існування суверенної держави.

У контексті філософії безпеки слушною є думка про реалізацію соціальної безпеки людини як важливої похідної від соціальної безпеки держави. Вітчизняна дослідниця Н. М. Буняк стверджує, що «соціальна безпека людини залежить від: – зовнішніх факторів (соціальної політики, яку проводить держава та інструментів й важелів, які використовує суспільство для регулювання сфери взаємодії між людьми); – внутрішньо-особистісних факторів (усвідомлення особистої відповідальності за результати своєї життєдіяльності; турботи про своє фізичне, психічне, духовне та соціальне здоров'я тощо)» [5]. Якщо у такому випадку вищевикладене корелювати із обставинами, що виникають у здійсненні політики держави, спрямованої на реалізацію соціальної безпеки за умов введення воєнного стану, та можна зробити висновок, що на зовнішній фактор реально впливають об'єктивні потреби здійснення опору зовнішній агресії, а внутрішньо-особистісні фактори зумовлюють як максимальну концентрацію зусиль особистості, так і

можливі негативні психофізичні стани в умовах потерпання особи від такої агресії, фактів екзистенціального характеру, що супроводжуються значними матеріальними та людськими втратами.

Окремим аспектом філософії безпеки є питання загроз соціальній безпеці, зокрема, зростання рівня бідності (зниження рівня трудових доходів або їх втрата у зв'язку з бойовими діями); незахищеність прав та свобод громадян; – втрата частиною населення житла внаслідок ворожих обстрілів; – зростання безробіття у зв'язку із припиненням діяльності більшості підприємств в зоні бойових дій; – посилення соціальних конфліктів на фоні військової агресії, руйнування системи соціальних цінностей; зростання криміналізації суспільства, розвиток тероризму на тимчасово окупованих територіях, а також мародерства; – зниження доступності населення до якісної медичної допомоги особливо в тих регіонах, де ведуться бойові дії, і як наслідок погіршення стану здоров'я населення, поширення соціальних захворювань; намагання маніпулювати свідомістю громадян шляхом поширення недостовірної та упередженої інформації в ЗМІ та соціальних мережах» [5].

Варто звернутись до тих аспектів філософії безпеки, що знайшли свій вияв у її економічній і фінансовій складовій. Без перебільшення можна сказати, що особлива роль в умовах воєнного стану відводиться питанням економічної безпеки. Це передусім зумовлено тим, що для захисту держави та її громадян потрібно мобілізувати якомога більше матеріальних ресурсів для забезпечення нормального функціонування державного механізму для реалізації опору ворогу. Звернемо увагу на думку, висловлену вітчизняним дослідником проблем економічної безпеки в умовах воєнного стану Б. Ю. Москвіним: «Слід також зазначити, що в умовах військової агресії РФ проти України на перший план вийшла проблема забезпечення національної безпеки. Забезпечення національної безпеки є багатограним явищем, яке пронизує всі аспекти сьогодення. Однією з важливих складових системи національної безпеки є, безумовно, економічна безпека держави, яка є підґрунтям формування захисту національних інтересів». [6, С.111].

Здійснення заходів економічної безпеки держави в умовах воєнного стану тісно пов'язано із станом фінансової безпеки держави. Ці проблеми актуалізує вітчизняна дослідниця Д. В. Коробцова, яка зазначає, що «пошук джерел фінансування та визначення напрямів використання фінансових ресурсів є основою забезпечення захисту і розвитку виробництва в країні у мирні часи і вкрай важливо, у воєнні. Наявні фінансові ресурси, можливість їх акумуляції та стабільного використання на цілі, що забезпечують перемогу над ворогом, усунення загроз державної цілісності Україні та її національних інтересів, захищеність громадян країни, складають елементи фінансової безпеки держави та потребують правового врегулювання» [7. С.142].

Відзначаючи характеристиками фінансової безпеки держави її ефективність, незалежність та конкурентноспроможність, можна ствердити, що саме ці параметри особливо важливі в умовах держави, котра знаходиться у стані військової конфронтації та зазнає агресії зі сторони іншої держави., Вони актуалізують значення вирішення важливих проблем становлення фінансової системи держави, збереження фінансової спроможності як держави в цілому, так і її окремих громадян забезпечувати своє існування. Це дає нам можливість погодитись із думкою про те, що «фінансову безпеку держави можливо визначити, як функціональне системне явище, яке доцільно розглядати з позицій здатності її складових протистояти загрозам і викликам та забезпечувати достатній, сталий розвиток всіх напрямів та сфер економіки країни» [7, С.143]. Все це дає можливість визначити основні пріоритети у реалізації фінансової безпеки держави в умовах введення воєнного стану, до яких відносять зокрема і врахування основних її особливостей, що стосуються структурних змін матеріального виробництва, які призводять до руйнування базових галузей економіки, падіння попиту на промислові товари та порушення економічних зв'язків, втрати ринків збуту, праці та сировини, а також ресурсної бази, порушення правового механізму оподаткування.

Важливим аспектом безпекової філософії в умовах воєнного стану інформаційна боротьба, яка здійснюється заради забезпечення переваги над країною-агресором. Для того, щоби запобігти деструктивним впливам на свідомість громадян України державою здійснюються спрямовані на заборону поширення певної інформації суспільно небезпечного характеру заходи, вносяться зміни до нормативно-правових актів у напрямку врегулювання важливих питань технічної фіксації інформації, враховуючи встановлення чи посилення відповідальності за поширення певної інформації, врегульовуються процесуальні дії щодо вилучення інформаційних даних [8, С.153].

Вищенаведене свідчить про значну актуалізацію проблем інформаційної безпеки в умовах введення воєнного стану. І тут варта увагу думка дослідника інформаційного безпекознавства І. Б. Котерліна стосовно того, що «для побудови ефективної системи інформаційної безпеки важливо покласти в його основу три логічні складові механізму цієї системи: 1) технічна – тобто створення і функціонування всіх необхідних технічних складових систем; 2) політична – державна політика повинна бути спрямована на забезпечення інформаційної безпеки; 3) правова – оформлення всіх пов'язаних елементів у якісні нормативно-правові акти» [8, С.154].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Проблеми реалізації безпеки держави в умовах введення воєнного стану виступають як особливо важливі та життєво необхідні, оскільки стосуються як самого існування держави, так і її громадян,

враховуючи дії ворога, що носять різновид геноциду українського народу. Питання сутності та ролі безпеки як феномену в умовах воєнного стану варто розглядати в концептуальній площині (філософії безпеки), яку слід трактувати як в державному, соціальному і особистісному вимірах, виявляючи її характерні ознаки.

Реалізація основних завдань, що їх ставить перед собою держава в рамках здійснення соціальної політики, за умов воєнного стану набуває особливих рис, зумовлених відсутністю можливостей держави задовольняти соціальні потреби громадян у достатній для їх розвитку мірі.

Зміна пріоритетності у наданні соціальної допомоги громадянам в умовах воєнного стану зумовлює перенесення акценту на забезпечення виконання тих зобов'язань держави, котрі напряму пов'язані із питаннями протистояння ворогу та убезпечення самого існування суверенної держави. За таких умов особливе місце у системі організації діяльності держави та суспільства відводиться налагодженню економічної безпеки. Це передусім зумовлено тим, що для захисту держави та її громадян потрібно мобілізувати якомога більше матеріальних ресурсів для забезпечення нормального функціонування державного механізму для реалізації опору ворогу. До основних пріоритетів реалізації фінансової безпеки держави слід віднести врахування тих її особливостей, котрі стосуються структурних змін матеріального виробництва, які призводять до руйнування базових галузей економіки, падіння попиту на промислові товари та порушення економічних зв'язків, втрати ринків збуту, праці та сировини, а також ресурсної бази, порушення правового механізму оподаткування.

Нагальними стають зміни до нормативно-правових актів у напрямку врегулювання важливих питань технічної фіксації інформації в умовах воєнного стану, враховуючи встановлення чи посилення відповідальності за поширення певної інформації, врегулювання процесуальних дій щодо вилучення інформаційних даних

Слід вважати перспективним аналіз процесів впровадження нових методик вивчення досвіду безпекових заходів у подібних соціально-політичних та економічних ситуаціях різних країн, зумовлених станом воєнно-політичної конфронтації.

Література

1. Про правовий режим воєнного стану в Україні від 12. 05.2015 р. № 389-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
2. Забезпечення національної безпеки за основними напрямками життєдіяльності України: навчальний посібник: у 2-х ч.: Ч. I / В. А. Омельчук, М. П. Стрельбицький, С. Г. Гордієнко та ін.; за заг. ред. А. М. Кислого і М. П. Стрельбицького. Київ : Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2021. 304 с.
3. Стан та перспективи соціальної безпеки в Україні: експертні оцінки: монографія / О. Ф. Новікова, О. Г. Сидорчук, О. В. Панькова [та ін.] / Львівський регіональний інститут державного управління НАДУ; НАН України, Інститут економіки промисловості . К. ; Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2018. 184 с.
4. Поплавська О. Соціальна безпека: нові виміри в сучасному глобальному середовищі // Галицький економічний вісник. 2022. №2(5). С. 21-29. С.23.URL: <https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/pdf/75/1060.pdf>
5. Буняк Н. М. Соціальна безпека: сутність та шляхи забезпечення / Економіка та суспільство. Електронний журнал. 2022. Вип.№37. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1242/1197>
6. Москвін Б. Ю. Економічна безпека фінансових інституцій в умовах воєнного стану в Україні / Економіка і організація управління. 2022. №2 (46). с.110-119.
7. Коробцова Д. В. Правове забезпечення фінансової безпеки / Аналітично-порівняльне правознавство : електрон. наук. вид. / Держ. вищ. навч. заклад "Ужгород. нац. ун-т". Ужгород: Ужгород. нац. ун-т, 2022. № 2. С.141-146.
8. Котерлін І. Б. Інформаційна безпека в умовах воєнного стану у аспекті забезпечення інформаційних прав та свобод / Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2022. №1. С. 150-155.

References

1. Pro pravovij rezhym vojennoho stanu : Zakon Ukrainy vid 12. 05.2015 r. № 389-VIII. Retrieved from : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>. (in Ukrainian).
2. Omeljchuk V. A., Streljbyckij M. P., Ghordijenko S. Gh. ta in. (2021) *Zabezpechennja nacionalnoji bezpeky za osnovnymy naprjamamy zhyttjedijalnosti Ukrainy: navchalnyj posibnyk* [Ensuring national security in the main areas of Ukraine's life: a study guide], u 2-kh ch.: Ch. I. Kyiv. Interregional Academy of Personnel Management (in Ukrainian).
3. Novikova O. F., Sydorчук O. Gh., Panjkova O. V. [ta in.]. (2018). Stan ta perspektyvy socialnoji bezpeky v Ukraini: ekspertni ocinky: monohrafija [State and prospects of social security in Ukraine: expert assessments: monograph]. Kyiv – Ljviv, LRIDU NADU, 184 p.
4. Poplavska O. (2022) *Socialna bezpeka: novi vymiry v suchasnomu globalnomu seredovyshhi* [Social security: new dimensions in today's global environment] *Ghalyckij ekonomichnyj visnyk*, No.2(5), pp.21-29. Retrieved from: <https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/pdf/75/1060.pdf> (in Ukrainian).

-
5. Bunjak N. M. (2022) Socialjna bezpeka: sutnistij ta shljakhy zabezpechennja. [Social security: essence and ways of provision] *Ekonomika ta suspiljstvo. Elektronnyj zhurnal*, Vol.37. Retrieved from: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1242/1197>. (in Ukrainian).
  6. Moskvina B. Ju. (2022). Ekonomichna bezpeka finansovykh instytucij v umovakh vojennoho stanu v Ukraini [Economic security of financial institutions in the conditions of martial law in Ukraine]. *Ekonomika i orghanizacija upravlinnja*, No 2(46), pp. 110-119 (in Ukrainian).
  7. Korobcova D. V. (2022). Pravove zabezpechennja finansovoi bezpeky [Legal provision of financial security]. *Analitychno-porivnjajne pravoznavstvo : elektron. nauk. vyd.*, No.2, pp. 141-146. (in Ukrainian).
  8. Koterlin I. B. (2022). Informacijna bezpeka v umovakh vojennoho stanu u aspekti zabezpechennja informacijnykh prav ta svobod [Information security in the conditions of martial law in the aspect of ensuring informational rights and freedoms]. *Aktualjni problemy vitchyznjanoji jursprudenciji*, No 1, pp.150-155. (in Ukrainian).